

دروہ نیروهای شوروی به تبریز

فحطى نان

رضا پهلوی در نامه مورخ یکم فوریه ۱۹۴۲ به سر بد کلیفورد، فرماندار موریس، آشکارا علاقه خود را به عقد پیمان با انگلیس اظهار می‌دارد و علت ملحق نشدن ایران به کشورهای متحد را بی توجهی انگلیس قلمداد می‌کند:

از موقع پیشامد جنگ اروپا تا قبل از پیشامدهای اخیر، هر زمان از طرف مأمورین انگلیس از وضعیت ایران اظهار نگرانی می‌شد به دستور من دولتهای وقت حاضر بودن خود را برای عقد پیمان به مأمورین انگلیس تذکر می‌دادند ولی توجهی نمی‌شد.^۱

به هر سبب، رضا پهلوی باید یکی از قربانیهای این نمایش هولناک جهانی می‌شد. خاصه آنکه هیچ‌گونه تکیه‌ای بر مردم نداشت و در مدت دو دهه، آفت قهر و خشونت او هرگونه رابطه‌ای را با توده‌های مردم از هم گسیخته بود.

توان نظامی ایران که پیشتر آن همه از آن سخن می‌رفت و همواره بودجه قابل توجهی از اقتصاد بیمار کشور را به خود اختصاص داده بود در آستانه اولین تهاجم بیگانه رنگ باخت و این واقعیت را برملا ساخت که نظامیگری رضا پهلوی تنها برای حفظ تاج و تخت، آن هم در برابر فشارهای داخلی، شکل گرفته بود. سرانجام در نیمه شب دوشنبه سوم شهریور ۱۳۲۰ قوای شوروی با پشتیبانی تانک و هواپیما از شمال و قوای انگلیس از مرزهای غربی وارد ایران شدند. رضا پهلوی از همان ابتدا دریافته بود که نه تنها وارد شدن در جنگ که مقاومت هم میسر نیست، و تنها برای کسب وجهه دستور مقاومت می‌داد اما این مقاومت صوری نیز دیری نپایید و فرمان ترک مقاومت به فرماندهان ابلاغ شد. در گزارش سرلشکر ضرغامی مورخ چهارم شهریور آمده:

در این موقع که دشمن شمالی و باختری مرزهای کشور شاهنشاهی را مورد تجاوز قرار داده و بعضی از شهرهای آذربایجان و جنوب باختری را بمباران نموده‌اند و نیروی ارتش شاهنشاهی در جبهه‌های شمال و باختر مشغول مقاومت می‌باشند به فرمان مبارک شاهانه مقرر است واحدهایی که هنوز با دشمن تماس حاصل ننموده در مواقع مقتضی به حال تدافعی استقرار یافته و با توانایی مقاومت نمایند.^۲

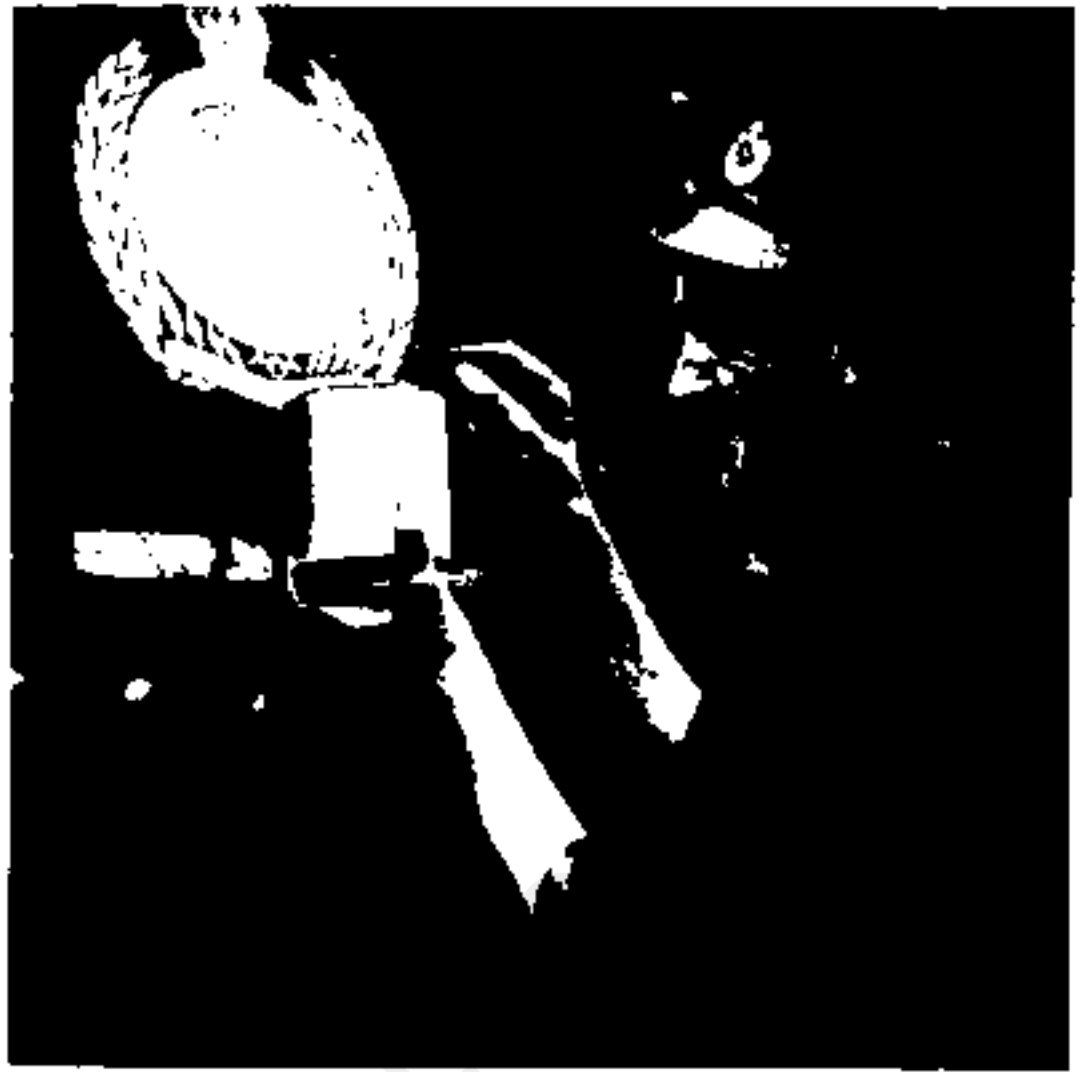
اما بلافاصله فرمان رضا پهلوی مبنی بر ترک مقاومت ابلاغ می‌شود.^۳ سرلشکر

۱. سند شماره ۱۱۹، از مجموعه اسناد رضا پهلوی.

۲. سند شماره ۹۱، از مجموعه اسناد رضا پهلوی.

۳. همان.

راه آهن ایران در روزهای پس از شهریور ۱۳۲۰

مطبوعی در تاریخ ششم شهریور ضمن اعلام دریافت زمان ترک مقاومت به برخورد خشونت‌آمیز نیروهای شوروی اشاره می‌کند:

محترماً معروض می‌دارد: امریه شماره ۴۲۴۱ ساعت ۱۰^۱ زیارت، فوراً به قسمت دستور داده شد که به هیچ وجه مقاومت ننمایند و یک افسر اعزام گردید که به فرمانده مربوطه اطلاع دهد که مقاومت نخواهد شد. افسر معروضه ساعت چهارده مراجعت و اظهار نمود با اینکه بیرق سفید در دست داشت مورد تیراندازی قوای موتوریزه واقع گردید و قوای شوروی با کمال عجله به سمت میان‌دوآب پیشروی می‌نمودند. لذا مجدداً افسر دیگری فرستاده شد و بنده از شهر میان‌دوآب خارج شدم. اینک افسر اعزامی گزارش می‌دهد که ابتدا به فرمانده گروه شناسایی شوروی معرفی و بعداً که ژنرال فرمانده آنها آمده به ایشان معرفی شده ژنرال مزبور دستور خلع سلاح کلیه نفرات را داده ...^۱

محمدعلی فروغی^۲، مسند فروز دولت رضا پهلوی، که همواره در موج خیز حوادث فراخوانده می‌شد، برای قبول سمت نخست‌وزیری در چهارم شهریور با رضا پهلوی ملاقات می‌کند.^۳ و از این پس فروغی به عنوان رابط او با دولت انگلیس راههایی پیش پای او می‌گذارد از جمله دستور ترک مقاومت که رضا پهلوی نیز به همه آنها گردن نهاد.^۴ بدین ترتیب تمهیداتی برای جانشینی رضا پهلوی در شرف انجام بود و بازار افرادی از قبیل فروغی و قوام شیرازی به دلیل خدمت دیرین و حسن رابطه با بریتانیا بیش از پیش رونق گرفت:

بعد از ظهر یکی از روزهای نهم یا دهم شهریور ولیعهد به من [فردوست] گفت:

۱. سند شماره ۹۲، از مجموعه اسناد رضا پهلوی.

۲. محمدعلی فروغی ذکاءالملک متولد سال ۱۲۹۴ ه‍.ق پسر میرزا محمد حسین ذکاءالملک متخلص به فروغی پسر آقا محمدی ارباب اصفهانی - جد اعلای این خانواده اصلاً از یهودیهای بغداد بوده که در زمان قدیم برای تجارت به ایران آمده و پس از مهاجرت به ایران و سکونت در اصفهان مسلمان شده است - پس از تحصیلات مقدماتی در دارالغنون تهران مشغول به تحصیل طب گردید و بعد به واسطه ذوق فطری که به ادبیات داشت از طب منصرف و منحرف گشته در رشته ادبیات داخل گردید و بعد از چندی معلم مدرسه سیاسی تهران شد. (حسین مکی، همان، جلد چهارم، ص ۲۳).

۳. محمدرضا عباسی، بهروز طبرانی، خاطرات نصرالله انتظام، تهران، سازمان اسناد ملی ایران، ۱۳۷۱.

۴. حسین فردوست، همان، ص ۹۵-۹۶.

ص ۱۹۱.

نیروهای متفکرین در ایران

«همین امروز به سفارت انگلیس مراجعه کن. در آنجا فردی است به نام ترات که رئیس اطلاعات انگلیس در ایران و نفر دوم سفارت است. او در جریان است و درباره وضع من با او صحبت کن.» محمدرضا اصرار داشت که همین امروز این کار را انجام دهم. نمی‌دانم نام ترات و تماس با او را چه کسی به محمدرضا توصیه کرده بود، شاید فروغی، شاید هم قوام شیرازی و شاید کس دیگر؟! ... [بعد از ملاقات با ترات] به سعدآباد بازگشتم و جریان را به محمدرضا گفتم. او شدیداً جا خورد و تعجب می‌کرد که از کجا می‌دانند که من به رادیو گوش می‌دهم و یا نقشه [نقشه جنگ و پیشروی آلمان] را دارم و غیره! محمدرضا گفت: «فردا اول وقت با ترات تماس بگیر و با او قرار ملاقات بگذار و بگو که همان شب با محمدرضا صحبت کردم و گفت که نقشه را از بین می‌برم و رادیو هم گوش نمی‌کنم مگر رادیوهایی که خودشان اجازه دهند آنها را بشنوم!»^۱

با حرکت قوای روسیه شوروی به سمت تهران رضا پهلوی در ۲۵ شهریور ۱۳۲۰ فروغی را احضار کرد و نظر او را جویا شد. او نیز پیشنهاد استعفا کرد. و رضا پهلوی پذیرفت. متن استعفا به تحریر و تقریر محمدعلی فروغی در مجلس شورای ملی به شرح ذیل است:^۲

نظر به اینکه من همه قوای خود را در این چند ساله مصروف امور کشور کرده و ناتوان شده‌ام حس می‌کنم که اینک وقت آن رسیده است که یک قوه و بنیه جوانتری به کارهای کشور که مراقبت دائم لازم دارد بپردازد و اسباب سعادت و رفاه ملت را فراهم آورد. بنابراین امر سلطنت را به ولیعهد و جانشین خود تفویض کردم و از کار کناره نمودم. از امروز که روز ۲۵ شهریور ۱۳۲۰ است عموم ملت از کشوری و لشکری ولیعهد و جانشین قانونی مرا باید به سلطنت بشناسند؛ آنچه نسبت به من از پیروی مصالح کشور می‌کردند نسبت به ایشان بکنند. کاخ مرمر، تهران، ۲۵ شهریور ۱۳۲۰.^۳

تبعید رضا پهلوی

در پنجم مهرماه ۱۳۲۰ - ۲۷ سپتامبر ۱۹۴۱ - رضا پهلوی در بندرعباس با کشتی

۱. همان، صص ۱۰۰-۱۰۱. ۲. خاطرات نصرالله انظام. همان، ص ۱۹۶.

۳. حسین مکی. تاریخ بیست ساله ایران. تهران، انتشارات علمی. انتشارات ایران، ۱۳۶۳. ج ۷، ص ۲۲۰.

تجاری بندرا - Bandra - عازم بمبئی شد. بر خلاف انتظار مسافران، کشتی به بمبئی نرفت و مسیر موریس را در پیش گرفت و حال آنکه قرار اولیه عزیمت به امریکا و یا مثلاً کانادا بود، سپس به بمبئی و اکنون به موریس. علیرضا پهلوی این تغییر مسیر را به اطلاع برادرش محمدرضا پهلوی می‌رساند: «تلگرافی راجع به استعمال از علت تغییر عزیمت ما از امریکا به جزیره موریس در بمبئی به آن اعلیحضرت مخابره شده بود که تا به حال پاسخ آن نرسیده است. مستدعی است پاسخ تلگراف را مرحمت فرمایند تا از قید انتظار خارج شویم.»^۱

بحران و فشار سیاسی، نظامی ناشی از اشغال ایران، تا زمان انعقاد پیمان سه‌گانه به حداکثر خود رسید. اگرچه آن بحران تا سالها بعد به شکلهای گوناگون ادامه داشت و پیامدهای آن، از جمله اشغال آذربایجان، تا مدتها به طول انجامید اما به طور کلی بعد از انعقاد این پیمان که ظاهراً محمدعلی فروغی آن را کارسازی کرده بود - و بر طبق آن ایران با دولتهای روسیه و انگلیس متحد می‌گردید و دو دولت مذکور متعهد شده بودند در مقابل هر تجاوزی از جانب آلمان یا هر دولت دیگر از ایران دفاع کنند - از شدت فشارها کاسته شد. اسناد و مکاتبات زمان تبعید تا قبل از انعقاد پیمان به سبب سانسور شدید حاوی مطالب چندانی نیست و حتی انتقال رضا پهلوی و خانواده‌اش از موریس به دوربان را می‌توان حاصل آن پیمان و کم شدن فشار بر خانواده تبعید شده سلطنتی دانست. شمس پهلوی در این خصوص می‌نویسد:

مقتضیات جنگی ایجاب می‌کرد که نامه‌های ما را سانسور کنند و از آن طرف احساس می‌کردم مایل نیستند روحیه و طرز فکر و ناراحتیهای خاطر اعلیحضرت در تهران در میان خانواده‌های سلطنتی یا مردم انتشار یابد. از این جهت، نامه‌ها مختصر و کوتاه بود جز سلامتی خیر دیگری مجاز نبودیم در آن بنویسیم ... پس از چندی که در موریس به سر می‌بردیم دیدیم که طرز رفتار مأمورین با ما تغییر کرد ... به مناسبت انعقاد پیمان سه‌گانه ضیافتی از طرف فرماندار موریس به افتخار اعلیحضرت پدرم داده شد و ما به آن امیدوار گردیدیم.^۲

نامه مورخ ۱۹ ژانویه ۱۹۴۲ رضا پهلوی به سر بد کلیفورد فرماندار موریس حکایت

۱. سند شماره ۱۱۱، از مجموعه اسناد رضا پهلوی.

۲. مردان کیان، به نقل از حسین مکی، همان، جلد هشتم، ص ۴۷۱ و ۲۷۴.

از بی‌اعتنایی دولت بریتانیا به وی و نامطلوب بودن اوضاع جغرافیایی جزیره و نارضایتی خانواده در تبعید می‌باشد.

عالیجناب، در پی گفت‌وگوهایی که با جناب‌عالی داشتم، توجه شما را به این امر معطوف می‌دارم که نظر به آب و هوای کسالت‌آور جزیره وضع مزاجی تمامی اعضای خانواده و خود من به هیچ وجه خوب نیست. علی‌رغم وعده‌هایی که به من دادید، پاسخی مساعد و چندان مورد انتظار از شما واصل نشد. جناب‌عالی به خوبی شاهد هستید که در این اوضاع و شرایط سکوت دولت بریتانیا در پاسخ به خواسته‌های مشروع چقدر می‌تواند برای من سخت و ناگوار باشد. ... به جناب‌عالی صراحتاً می‌گویم که وضعیت فعلی ما، سخت و ناگوارترین شرایطی است که می‌تواند بر یک خانواده حادث شود.^۱

همچنین نامه‌ی وی به محمدرضا پهلوی و اظهار بلا تکلیفی نشانه بحران اوضاع و بی‌توجهی دولت بریتانیا به خواسته‌های خانواده سلطنتی و ضعف و زبونی محمدرضا پهلوی در آن مقطع می‌باشد. لازم به یادآوری است که در تقسیم‌بندی زمانی دوران حکومت محمدرضا پهلوی، سالهای پس از شهریور ۱۳۲۰ تا کودتای ۱۳۳۲ دوران اقتدار او نیست و خاصه از ماههای آغازین پس از شهریور از کمترین قدرت نیز بی‌بهره بوده است:

[رضا پهلوی:] اعلیحضرت همایون شاهنشاهی، چندی قبل در مورس مسافرت ما به کانادا به طوری شهرت یافته بود که حتی هر بچه کوچکی از آن صحبت می‌کرد ولی از آن تاریخ قریب چهل روز می‌گذرد نه تنها اثری ظاهر نشده بلکه با مراجعات مکرری که از طرف ما به عمل آمده به دلیل نبودن کشتی موضوع معوق مانده است...^۲

بعد از عقد پیمان سه جانبه و کاهش فشارهای دولت بریتانیا عده‌ای از افراد در تبعید به ایران بازگشتند. در میان گروه دوازده نفری که در اسفندماه ۱۳۲۰ به ایران بازگشتند حمیدرضا، فاطمه و شمس پهلوی نیز بودند^۳ باقیمانده همراهان به دوربان - منطقه‌ای در

۱. سند شماره ۱۱۴، از مجموعه اسناد رضا پهلوی.

۲. سند شماره ۱۱۳، از مجموعه اسناد رضا پهلوی.

۳. مردان کیان، به نقل از حسین مکی، همان، جلد هشتم، ص ۴۸۰.

جنوب شرقی افریقا - انتقال یافتند. علی ایزدی ماجرا را چنین شرح می دهد:

روز ششم فروردین [۱۳۲۱] هنگام عصر، اعلیحضرت موریس را ترک گفتند، و در «پرت لویی» به کشتی سوار شدند ... کشتی که اعلیحضرت با آن به دوربان حرکت کردند یک کشتی کهنه و مندرس باری بود که آن را برای حمل و نقل سربازان آماده کرده بودند. در حدود سیصد نفر از سربازان نقاط مختلف امپراطوری بریتانیا که قسمت عمده‌ای از آنها یهودیان بودند مسافری این کشتی را تشکیل می دادند که هر دسته به جایی می رفتند ... معلوم است در این کشتی مختصر، جای اعلیحضرت و الاحضرت‌های شاهپور ناراحت بود.^۱

در دوربان نیز آسایش خاطر رضا پهلوی فراهم نشد و از بدو ورود به ارسال نامه‌های گلایه آمیز به محمدرضا پهلوی پرداخت: «ارضا پهلوی: از بدو ورودمان به دوربان بسیار معذب هستیم. در اینجا منزل راحتی نداریم. نزد مقامات اقدامی جهت تغییر محل سکونت به عمل آورده‌ایم ولی متأسفانه تاکنون پاسخی دریافت نشد. واسطه شما شاید بتواند شرایط ما را بهبود بخشد.»^۲ سرانجام، رضا پهلوی و همراهانش از دوربان به ژوهانسبورگ نقل مکان کردند و قرار بر این شد تا یافتن خانه‌ای، در «لنگهام هتل» اقامت کنند.^۳

در خلال مکاتبات همسران رضا پهلوی در مدت تبعید، آنچه بیش از همه مشهود است پیشی جستن آنها در زمینه‌های مالی و واسطه قرار دادن رضا پهلوی برای اخذ وجه از محمدرضا پهلوی است. افزون بر آن آنچه برای فرزندان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده خرید الماس منحصر به فرد افریقایی جنوبی است:

[شمس پهلوی:] آقای علی ایزدی، به ده تخمه الماس بزرگ خوب احتیاج دارم که بعضی از آنها باید سفید و برخی پشت گلی - آبی - زرد روشن باشند. به قیمت توجه نداشته باشید؛ تقویم را به عرض اعلیحضرت برسانید. قیمت را بدون تأخیر تلگراف کنید. دستهای پدر قابل ستایش را می بوسم.^۴

بدین ترتیب آخرین روزهای حیات کسی که نزدیک به دو دهه، خود را مقتدرترین

۱. همان، صص ۴۹۶-۴۹۷. ۲. سند شماره ۱۳۰، از مجموعه اسناد رضا پهلوی.

۳. مردان کیان، به نقل از حسین مکی، جلد هشتم، ص ۵۰۴.

۴. سند شماره ۱۳۱، از مجموعه اسناد رضا پهلوی.

فرد می‌پنداشت در غایت حرمان سپری شد و رفته رفته به عزلت گرایید:

[علی ایزدی:] اعلیحضرت که اصولاً از جمعیت‌گریزان و به تنهایی و عزلت خو گرفته بودند پیش از ظهر کمتر از اتاق خارج می‌شدند، ولی بعد از ظهرها همه روزه برای راه رفتن در حالی که اغلب من در خدمتشان بودم از میهمانخانه خارج می‌شدند و مدتی در خیابانهای شهر، مخصوصاً نقاط کم جمعیت، قدم می‌زدند. ... نوروز سال ۱۳۲۲ فرا رسید. نوروز که برای عموم ایرانیان طلیعهٔ وجد و سرور است برای پادشاهی که از وطن خود دور و مهجور مانده و از دیار یاران و فرزندان و دلبندهان خود محروم است ... به خصوص که نوروز مصادف بود با آغاز خزان ژوهانسبورگ، و افسردگی طبیعت خود نیز بیش از پیش بر افسردگی خاطر اعلیحضرت می‌افزود. در آنروز والا حضرت‌های شاهپور و همه ما برای عرض تبریک شرفیاب شدیم، ولی حتی یک لبخند مسرت‌انگیز در آن میان دیده نمی‌شد و همه باطناً غرق ماتم و اندوه بودیم.^۱

سرانجام با مرگ رضا پهلوی در مرداد ۱۳۲۳ ماجرای تبعید نیز خاتمه یافت.

۱. مردان کیان، به نقل از حسین مکی، ج هشتم، ص ۵۰۶ و صص ۵۱۱-۵۱۲.

www.KetabFarsi.com

اسناد

www.KetabFarsi.com

فهرست اسناد رضا پهلوی

۱. عریضه داداش بیگ سواد کوهی به علیرضا عضدالملک
 ۲. نامه استوار حسین ذریه اتابیک به غلامرضا پهلوی
 - ۳-۷. اسناد مربوط به کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹
 ۸. پیشنهاد وزارت جنگ | رضاخان | به مجلس شورای ملی در آستانه افتتاح مجلس چهارم
 ۹. سواد تلگراف رمز رضاخان به سرهنگ بصیر دیوان (فضل الله زاهدی)
 ۱۰. مکتوب رضاخان به کلنل علیخان درباره اوضاع خراسان، مورخ ۱۳۰۰/۷/۱۵
 ۱۱. مکتوب رضاخان به مشیرالدوله: تقاضای بذل توجه نسبت به رضاخان سرتیپ
 - ۱۲ و ۱۳. مکتوب رضاخان به قوام السلطنه: تقاضای اختصاص درآمد وزارت پست و تلگراف برای وزارت جنگ و پاسخ آن
 ۱۴. نامه دکتر ساموئل جردن، رئیس مدرسه عالی امریکایی به رضاخان مورخ ۱۳۰۲/۱۱/۲۵
- اسناد مربوط به جمهوری: سند شماره ۱۵ تا سند شماره ۲۹
۱۵. نامه سرپرسی لورن، وزیر مختار انگلستان به رضاخان، مورخ ۱۳۰۲/۱۲/۳
 ۱۶. سواد تلگراف رضاخان به احمد شاه
 ۱۷. استخراج تلگراف احمد شاه از پاریس به رضاخان
 ۱۸. مکتوب «خیلی محرمانه و خصوصی» رضاخان به امیر لشکر جنوب مبنی بر تهیه مقدمات لازم برای مطرح کردن جمهوری و فشار نظامیان برای تغییر رژیم

۱۹. مکتوب جمعی از نمایندگان مجلس دربارهٔ جمهوری و تغییر رژیم
 ۲۱ و ۲۰. گزارش مخبر کمیسیون فوق‌العاده مجلس دربارهٔ تغییر رژیم
 ۲۳ و ۲۲. سواد تلگراف احمد شاه به رضاخان مبنی بر اظهار نگرانی از اوضاع ایران و
 پاسخ رضاخان
 ۲۴. نقشه عملی پارلمانی در تغییر رژیم
 ۲۵. استعفانامه رضاخان مورخ ۱۸ فروردین ۱۳۰۳
 ۲۶. نامه اردشیر جی به نصرالله خلعتبری (اعتلاءالملک) دربارهٔ جمهوری مورخ ۲۱
 فروردین ۱۳۰۳
 ۲۷. صورت مذاکرات مجلس لردهای انگلیس دربارهٔ مسائل ایران به ویژه جمهوری،
 مورخ ۲۴ اردیبهشت ۱۳۰۳
 ۲۸. استخراج تلگراف مسکو برای رضاخان: گزارش تئودور رتشتین (سفیر روسیه
 شوروی در ایران) دربارهٔ اعزازالسلطنه پسر کامران میرزا
 ۲۹. پیشنهاد میرزا حسن رشدیه به رضاخان رئیس الوزرا: عقب نشینی مصلحتی
 رضاخان برای احراز پست ریاست جمهوری و خلع قاجار
 ۳۰ - ۳۳ در آستانهٔ تغییر سلطنت
 ۳۰ و ۳۱. استخراج تلگراف رمز ابوالفتح طباطبایی والی خراسان به رضاخان و پاسخ آن
 در خصوص تحریکات محمدحسن میرزای ولیعهد
 ۳۲. پیش نویس تلگراف محمدحسن میرزای ولیعهد، رئیس الوزرا و نصرت‌السلطنه به
 احمدشاه
 ۳۳. استخراج تلگراف رمز احمد شاه به رضاخان رئیس الوزرا مورخ ۹ اردیبهشت ۱۳۰۴
 ۴۳ - ۳۴. اسناد مربوط به مطبوعات، سانسور و ...
 ۴۴ - ۵۷. اسناد مربوط به مجلس شورای ملی و چگونگی انتخابات
 ۵۸ - ۸۸. اسناد مربوط به علما و تغییر لباس
 ۸۹. تلگراف رمز حسین شکوه رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی به دکتر احمد متین
 دفتری نخست وزیر در خصوص اوضاع اقتصادی و رابطه با آلمان و دیگر کشورها
 ۹۰ - ۹۷. اسناد مربوط به وقایع شهریور ۱۳۲۰
 ۹۸ - ۱۳۴. اسناد مربوط به تبعید رضا پهلوی

- ۹۹ و ۹۸. اسناد مربوط به پیشخدمتهای همراه رضا پهلوی در تبعید
۱۰۰. نامه رضا پهلوی به محمدرضا پهلوی از کرمان
۱۰۱. نامه رضا پهلوی به محمدرضا پهلوی درباره موجودی شصت میلیون تومانی وی در بانک ملی هنگام تبعید و برقراری وجوهی برای همسر و فرزندانش - تصور رضاخان از تبعید در این سند مشاهده می شود؛ وی می پنداشته به امریکا تبعید خواهد شد
۱۰۲. تلگراف علی ایزدی به دفتر مخصوص شاهنشاهی در خصوص ورود رضا پهلوی و همراهان به بندرعباس، و وجوه حواله شده به بانک دهلی
- ۱۱۰-۱۰۳. اسناد ارسال ارز به دهلی و جزیره موریس
۱۱۱. مکتوب علیرضا پهلوی به محمدرضا پهلوی در خصوص تغییر مسیر از امریکا به جزیره موریس
۱۱۲. مکتوب رضا پهلوی به سر بد کلیفورد فرماندار جزیره موریس مبنی بر شکایت از اوضاع این جزیره
۱۱۳. مکتوب رضا پهلوی به محمدرضا پهلوی مبنی بر شکایت از اوضاع جزیره موریس
۱۱۴. مکتوب رضا پهلوی به سر بد کلیفورد مبنی بر شکایت از اوضاع جزیره موریس
۱۱۵. مکتوب رضا پهلوی به محمدرضا پهلوی مبنی بر تقاضای وجه
- ۱۱۶ و ۱۱۷. مکاتبات رضا پهلوی با سر بد کلیفورد در خصوص مشکلات انتقال رضا پهلوی از جزیره موریس به محلی دیگر
- ۱۱۸ و ۱۱۹. پیام تبریک سر بد کلیفورد به رضا پهلوی به مناسبت انعقاد پیمان سه جانبه میان ایران، شوروی و انگلستان، و پاسخ رضاخان
- ۱۲۱ و ۱۲۰. نامه سر بد کلیفورد به رضا پهلوی درباره انتقال وی از جزیره موریس به افریقای جنوبی و پاسخ رضا پهلوی
- ۱۲۲ و ۱۲۳. اسناد بانک شاهنشاهی ایران و وزارت دارایی مبنی بر ارسال ارز برای رضاخان و همراهان
۱۲۴. نامه سر بد کلیفورد به رضا پهلوی
۱۲۵. نامه رضا پهلوی به فریدون جم
۱۲۶. خبر مربوط به عزیمت رضا پهلوی به کانادا
- ۱۲۷ و ۱۲۸. تلگراف محمد علی فروغی به علی ایزدی مبنی ارسال یازده هزار و

- هشتصد لیره استرلینگ به دوربان و پاسخ علی ایزدی در مورد نرسیدن وجه مزبور
 ۱۲۹. نامه رضاخان به ملک فاروق پادشاه مصر
۱۳۰. نامه رضا پهلوی به محمدرضا پهلوی درباره نارضایتی خود از اقامت در دوربان
۱۳۱. تلگراف شمس پهلوی به علی ایزدی: تقاضای خرید الماس
- ۱۳۲ و ۱۳۳. اسناد ارسال ارز به ژوهانسبورگ برای رضا پهلوی و همراهان
۱۳۴. تلگراف حسین شکوه رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی به علی ایزدی در
 ژوهانسبورگ بعد از فوت رضا پهلوی
- ۱۴۰ - ۱۳۵. اسناد مربوط به خرید محل اقامت رضا پهلوی در موریس و اقدامات
 حبیب ثابت در این خصوص
- ۱۵۵ - ۱۴۱. اسناد مربوط به عصمت‌الملوک دولتشاهی و حمیدرضا پهلوی
- ۱۴۷ - ۱۴۱. مکاتبات رضا پهلوی با عصمت‌الملوک دولتشاهی
۱۴۸. مکتوب عصمت‌الملوک دولتشاهی به عبدالرضا پهلوی
۱۴۹. نامه عصمت‌الملوک دولتشاهی به محمدرضا پهلوی
۱۵۰. مکتوب رضا پهلوی به عصمت‌الملوک دولتشاهی
۱۵۱. مکتوب محمدعلی صفاری به علی ایزدی درباره مخارج عصمت‌الملوک
 دولتشاهی و فرزندانش
۱۵۲. نامه عصمت‌الملوک دولتشاهی به توران امیر سلیمانی
۱۵۳. نامه عصمت‌الملوک دولتشاهی به محمدرضا پهلوی
۱۵۴. مکتوب حمیدرضا پهلوی به محمدرضا پهلوی مبنی بر تقاضای عیدی،
 مورخ ۱۳۴۸/۱۲/۲
۱۵۵. مکتوب دفتر مخصوص شاهنشاهی به وزارت دربار راجع به برقراری عیدی برای
 عصمت‌الملوک دولتشاهی
- ۱۷۰ - ۱۵۶. اسناد مربوط به تاج‌الملوک پهلوی
- ۱۵۷ و ۱۵۶. مکاتبات رضا پهلوی با تاج‌الملوک
۱۵۸. مکتوب بهاء‌الدین دادستان درخصوص ارسال شراب برای ملکه پهلوی، مورخ ۱۷
 شهریور ۱۳۱۱
۱۵۹. نامه علی دشتی به تاج‌الملوک مورخ ۱۱ فروردین ۱۳۳۱

۱۶۰. نامه محمدرضا پهلوی به تاج‌الملوک: توصیه برای نیامدن او به ایران، مورخ ۲۱ آبان ۱۳۳۱

۱۶۱. نامه محرمانه حسین علا وزیر دربار شاهنشاهی به جمشید نوروزی رئیس حسابداری دفتر تاج‌الملوک در خصوص اعتراض وزارت خارجه امریکا به ارسال بسته‌هایی به نام ملکه پهلوی برای نپرداختن مالیات و عوارض گمرکی مورخ ۱۳۳۱/۹/۱۵

۱۶۲. نامه علیرضا پهلوی به تاج‌الملوک

۱۶۳. نامه شمس پهلوی به تاج‌الملوک مورخ ۱۳۳۱/۱۲/۱

۱۶۴ و ۱۶۵. نامه دوزندگی ژاک ف. فات پاریس به سفارت ایران در پاریس درباره بدهی تاج‌الملوک

۱۶۶. نامه مهرداد پهلبد به تاج‌الملوک، مورخ ۲۸ فروردین ۱۳۳۲

۱۶۷. تلگراف علی ایزدی به علیرضا پهلوی در پاریس: توصیه برای نیامدن تاج‌الملوک به ایران مورخ ۳۱ اردیبهشت ۱۳۳۲

۱۶۸ و ۱۶۹. نامه‌های محرمانه اسد همایون کاردار موقت ایران در واشنگتن به اداره رمز وزارت امور خارجه در خصوص واقعه بورلی هیل (Beverly Hill) و اعتراض دانشجویان و ایرانیان مقیم لس آنجلس به هنگام ورود تاج‌الملوک به این شهر و به آتش کشیدن منزل وی مورخ ۱۳۵۷/۱۰/۱۲

۱۷۰. کشف تلگراف رمز منوچهر اردلان از سانفرانسیسکو به اداره رمز وزارت امور خارجه در خصوص تظاهرات در مقابل اقامتگاه تاج‌الملوک مورخ ۱۳۵۷/۱۰/۱۲

۲۳۰ - ۱۷۱. اسناد مالی رضا پهلوی

۱۷۶ - ۱۷۱. اسناد موجودی رضا پهلوی در بانکهای خارجی

۱۹۳ - ۱۷۷. اسناد املاک و داراییهای رضا پهلوی

۲۰۷ - ۱۹۴. اسناد حقوقی و قضایی رضا پهلوی در موضوع غصب املاک

۲۱۳ - ۲۰۸. اسناد درآمدهای مالی رضا پهلوی از سال ۱۳۰۴ تا سال ۱۳۰۸

۲۱۴. صورت مالیاتهای املاک اختصاصی رضا پهلوی در ورامین به سال ۱۳۰۷

۲۱۵. صورت عایدات املاک اختصاصی مازندران مربوط به رضا پهلوی از سال ۱۳۰۲ تا سال ۱۳۰۸

۲۱۶. صورت املاک کجور که از اشخاص مختلف خریداری شده

۲۱۷. صورت محاسبه املاک تنکابن و کلارستان و سیارستاق، انتقالی بانک ایران به رضا پهلوی

۲۱۸. صورت خلاصه عایدات و مخارج رضا پهلوی در فروردین ماه ۱۳۱۱

۲۱۹. صورت خلاصه عایدات و مخارج نقدی یکساله کارخانه شاهی از اول مهر ماه ۱۳۱۱ تا آخر شهریور ماه ۱۳۱۲

۲۲۰. صورت خلاصه عایدات و مخارج رضا پهلوی در مرداد ماه ۱۳۱۳

۲۲۱. صورت حساب خرید ده فقره املاک واقع بین شیرگاه و شاهی در سال ۱۳۱۳

۲۲۲. گزارش هفتگی در خصوص عایدات و مخارج نقدی املاک رضا پهلوی در سال ۱۳۱۳

۲۲۳. صورت اسامی مالکانی که توقیف شده و تحت تعقیب قرار گرفته‌اند

۲۳۰-۲۲۴. بخشی از کتابچه های حساب جاری رضا پهلوی در بانک ملی ایران از سال ۱۳۱۰ تا سال ۱۳۲۰

۲۳۱. صفحاتی از صورت خلاصه جواهرات سلطنتی و طلاآلات و نقره‌آلات و ...

۱

[عریضه] خانه‌زاد داداش [بیگ] سواد کوهی [به علیرضا عضدالمک] تصدق وجود مبارکت شوم.

چاکر خانه‌زاد زیاده از این طاقت بی‌التفاتی را ندارد و قابل چنداین [چندین] صدمه نیست که یک طرف پریشانی گذران [زندگی] او یک طرف عقب نمودن قرض جوانان، و از طرف دیگر شب و روز برای چاکر مساوی می‌باشد که جناب جلالت مآب خدایگان اعظم آقا روحی فداه به خانه‌زاد خود بی‌میل است. برای این فقره، آنی آسایش برای چاکر نیست فردای قیامت در حضور [حضور] حضرت پیغمبر دامن سرکار شوکت مدار آقا روحی فداه را خانه‌زاد می‌گیرد که به حرف ارباب غرض بخواهند نان خانه‌زاد را قطع نمایند و خانه‌زاد را رسوا سازند. اگر خانه‌زاد قابل رحم نیست سی نفر عیال نان‌خوار دارد؛ به ایشان رحم بفرمایند و سرهنگ^۱ اگر بگوید خانه‌زاد اخلاص در کار سرباز و نظام می‌کند خانه‌زاد التزام به خون خودش می‌دهد که او سرهنگ باشد مداخل هم مال او باشد، انتظام امر قراولی و مشق و سایر زحمات با خانه‌زاد باشد. اگر نقصی وارد آید یا خانه‌زاد از دست او شاکمی شد سیاست شده و از منصب معزول باشد و یا خانه‌زاد همین طور گوشه‌نشین که هست باشد. اگر در کار او افساد بکند مقصّر باشد و همه کارها با سرهنگ باشد.

دیگر خانه‌زاد چه عرض کند؟ اگر او دلش بخواهد خانه‌زاد بعد از هشت پشت نوکری و جان نثاری آباء و اجداد حال یک لقمه نان در نوکری بخورد خانه‌زاد چه بکند؟ او در این نوکری اول سلسله می‌باشد و سرهنگ هم هست. خانه‌زاد در هشت پشت نوکری نبایست باشد؛ سرکار جناب جلالت مآب خدایگان اعظم آقا صاحب رحم و مروت می‌باشد، بعد از آنکه به حرف او قطع نان سی نفر زن [و] مرد را می‌کنند اختیار دارند و اگر هم رأی مبارک سرکار جلالت آثار آقا روحی فداه بر این است که خانه‌زاد بعد از شصت سال عمر برود دست سرهنگ را ببوسد تا او بر میل بیاید حکم فرموده یک دفعه این کار هم بشود و خانه‌زاد بلکه آسوده شود؛ آنچه حکم عالی هست حکم شود.

[۱۸۲۵۱ - ق]

۱. ابوالحسن خان، رئیس هنگ ولویی که بعداً به صمصام السلطان ملقب شده است. (محمد ترکمان، برگهایی از تاریخ، تاریخ معاصر ایران - کتاب ششم، ۱۳۷۳، ص ۲۹۱).

۲

به تاریخ ۱۳۳۴/۶/۱۵

حضور مبارک والامقام والاحضرت شاهپور غلامرضا پهلوی ادامه‌اله [الله] بقاه

توقیراً خاطر خطیر ذات اقدس را مستخضر می‌دارد، چندین دفعه راجع به شناسایی اینجانب حسین ذریه اتابیک به حضور محترم عرضه نگار شده‌ام که مراتب تظلم و بیچارگی برادر خود را به پیشگاه اعلیحضرت همایونی معروض دارید؛ متأسفانه تاکنون منجر به نتیجه نشده، و علت این همه کم‌لطفی و بی‌وفایی شما را آیا می‌توانم بر خودم هموار نموده و آرزوی دیرین خود را به آغوش خاک سردی که انتظارم را می‌کشد ببرم؟ برادر عزیزم، بنا به دلایل مثبت و مدارک موجوده و بنا به گواهی چند تن از بزرگان سپاه آذربایجان، جناب تیمسار سرلشکر مقبلی و تیمسار سرتیپ شیروانی و سرهنگ شهروز رئیس ستاد لشکر ۳ تبریز و سرهنگ و خشوری رئیس رکن ۲ ستاد لشکر ۳ تبریز، چاکر پسر رضاشاه کبیر، آن شاه فقیدی که در زمان حیات خود همواره بر من مهربانی و شفقت عطا می‌کرد، می‌باشم که حال اینچنین در گوشه عزلت به سربرده و به امید اینکه روزی فرا خواهد رسید که در جوار محبت برادرانم خون دل چهل ساله‌ای را که خورده‌ام از یاد فراموش و برای همیشه به آسودگی زندگی خواهم کرد نشسته‌ام.

والاحضرتا یک قطعه عکس خود را که نمایش قلب چاک چاک من است به حضور مبارک تقدیم می‌دارم و استدعا دارم عکس مرا به حضور قبله‌گاهی معظم علیاحضرت ملکه و شاهنشاه جوان بخت ایران تقدیم دارید که برای من توجهی فوری را مبذول فرموده و به پیش خودشان احضار فرمایند که از نزدیک مکتومات [مکتوبات] قلبی خود را عرضه دارم. همیشه سلامتی و کامیابی شما برادران و خواهران عزیزم را از درگاه ایزد متعال خواهانم و امیدوارم که ایزد بزرگ مناجات و درخواست پسر حقیری چون مرا پذیرفته و مرا از لطف شما محروم نفرماید.

چاکر، استوار حسین ذریه اتابیک

[۳۶ - ۲ - ۱۲۶ - ب]

تاریخ ۱۳۲۲، ۱۵

حضرت بابرک و اولا تمام و اولا حضرت شاهپور پهلوی در امر التماس

توفیرا حال خطیر ذات آدم را تسخیر میدارد چندین دفعه راجع به اسباب این رنج
 چنین ذریه و آفتاب بفرمودم عرض نگاهار شده ام که بر حسب نظم و بیجاگی برادر خود را به پیشگاه
 اعلیحضرت هابونی معرفی دراید تا مانند آن کتونی منبر بختیه نشده و همت زینده که لطفی و
 بی دغائی تا آری می توانم بر خودم حمل نموده و در زوی دیرین خود را با غرض خاک سردی که
 آنقدرم را بکشید برسم؟ برادر عزیزم بنا بر لایق مبتد و مدارک موجوده و بنا بخواهی چندین بار بر کما به
 آرزو بایمان جناب تیرا بر کتقی و تیرا بر قریب بیرونی و بر کتقی شهروز زینس تهر کتقی بریز
 و بر کتقی و غوری زینس کنی به تهر کتقی بریز چاکم بر سر فاشا که کسیر دانی شاه فقیه که در زمان
 حیات خود همواره برین مهربانی و شفقت ملاحظه می نمودم که حال این چنین در کتقی فرستاده و باید اندک
 روزی فرا خواهر رسید که در جوار کتقی برادرانم خون دل چهل ساله ای را که خورده ام نه به فراغش و برای همیشه
 با بودی زنی خواهم گردانم ام و اولا حضرت کتقی غلغله خود را که نایس کتقی چاک کتقی است
 بفرمود بکسایم بیدارم و استعدا دارم کتقی را بفرموده که این منظم علیا حضرت که در کتقی و جوار کتقی
 در این تقدیم دراید که برای من توجیهی فوری را مبدول فرموده و به نایس خودشان اخصار فرمایند که
 در نزد کتقی کتقی قلبی خود را عرض دارم

همیشه ستم و کامیابی تا برادری و خواهری عزیزم را که در کتقی و در کتقی خواهم دیدم که در کتقی
 نجات و در کتقی بر حقیرا چون را پذیرفته و در از لطف شاه محمود نفرمایید چاکر تهر کتقی فریاد کتقی
 التماس دارم

حسین ذریه اتابکی

۳

بانک شاهنشاهی ایران

تهران، ۲۸ ژوئیه ۱۹۲۱

شماره ۹۵

حضرت اشرف رئیس‌الوزراء

جناب وزیر مختار انگلستان توسط کلنل هادلستون، رونوشت نامه شما مورخ ۲۶ ماه جاری به شماره ۶۴۸۲ خطاب به وزیر مختار مبنی بر دستور پرداخت ۶۵۰۸۵ تومان به کلنل هادلستون را برایم فرستاد.

در نامه مذکور حضرت اشرف فرمودند که برای پرداخت این مبلغ هماهنگی‌هایی با بانک صورت گرفته است ولی از آنجا که ما در این باره هیچ دستورالعملی نداشتیم، مجبور شدیم که این درخواست را رد کنیم.

از این رو از حضرت اشرف استدعا داریم در اسرع وقت ممکن دستورالعمل خود را برایمان ارسال دارند.

با تقدیم احترامات عالیه

رئیس بانک شاهنشاهی ایران

[۱۰۸۴۴-ن]

The Imperial Bank of Persia.

Teheran, le 28 Juillet, 1921.

No. 25.

Son Altesse

le Président du Conseil des Ministres,
TEHRAN.

Altesse,

Son Excellence le Ministre d'Angleterre nous a envoyé par entremise de Monsieur le Colonel Huddleston une copie de Votre lettre au Ministre du 26 courant, No. 543B, en nous priant de payer au Colonel Huddleston la somme de Tomans 55,085.-

Dans Votre lettre précitée Votre Altesse dit que des arrangements ont été faits avec la Banque pour le paiement de cette somme, mais comme nous n'avions aucunes instructions à ce sujet nous étions obligés de le refuser.

Vous Vous prions donc de vouloir bien nous passer vos instructions aussitôt que possible, et Vous présentons, Altesse, assurance de notre plus haute considération.

[Handwritten mark]

[Handwritten signature]

[Handwritten mark]

[Faint stamp]

۴

وزارت امور خارجه

اداره تشریفات

نمره ۹۹۳۵/۹۶۹

مورخه ۴ اسد ۱۳۰۰

مقام منبع ریاست وزراء عظام دامت شوکته

در جواب مرقومه محترمه مورخ ۲۷ سرطان ۱۳۰۰ نمره ۵۹۵۵ راجع به پیشنهاد ژنرال [ادموند] آیرنساید خاطر مبارک حضرت اشرف را مستحضر می‌دارد که در تاریخ ۱۸ حوت موافق صورتی که به وزارت امور خارجه رسیده بود فهرست و فرمان ده قطعه نشان شیر و خورشید از درجات مختلف درباره صاحب‌منصبان انگلیسی که ژنرال آیرنساید و این دو شخص که مرقوم فرموده‌اند جزو آنها بوده که نشان درجه اول شیر و خورشید با حمایل سبز برای ژنرال و نشان درجه چهارم در حق این دو نفر صادر و به حضور مقدس ملوکانه تقدیم داشته بودند. چون اخیراً برحسب امر و اراده سنیه همایونی کلیه فرامین و نامه‌جاتی که در کابینه سابق صادر شده بود برای تجدید اعاده فرموده بودند و این فرامین هم جزو آنها بوده لهذا اتمام و ارسال آنها تاکنون به عهده تعویق افتاده است. اینک فرامین را تجدید و به ضمیمه فهرست آنها تقدیم می‌دارد که پس از ملاحظه و مهر قدغن فرمایید که زودتر برای صبح همایونی تقدیم دارند.

از طرف وزیر امور خارجه |

|مهر وزارت خارجه|

[۴۵۶۳ ن]

وزارت امور خارجه

اداره برت دانه

مورخه ۲۴ به ۱۳۰۵

نمره ۱۶۹، ۱۹۳

ضمیمه

تجدید نسب نامت حفظ املاک

در جواب مرقوم مکرر روز ۲۷ سرطان ۱۳۰۵ (۵۹۵) راجع به پیوسته زوال درونی

مبارک حضرت در ف دستخط رسیده و در تاریخ ۱۸ محرم ۱۳۰۵

وزارت در بر ف و رساله فوت در ف و نقطه فانی سرخورد زوال

مستحقان و غیره زوال درونی و دفعه پنجم در ف و فضا خود (این هم) و غیره

سرخورد با سایر زکات زوال در ف و فضا در ف و غیره رسیده

در ف و غیره رسیده رسیده رسیده رسیده رسیده رسیده رسیده

در ف و غیره رسیده رسیده رسیده رسیده رسیده رسیده رسیده

در ف و غیره رسیده رسیده رسیده رسیده رسیده رسیده رسیده

در ف و غیره رسیده رسیده رسیده رسیده رسیده رسیده رسیده

۵

سفارت انگلیس تهران

۱۷ اسد ۱۳۰۰

جناب اشرف ارفع آقای قوام السلطنه رئیس الوزراء دامت شوکته العالی شرف [افتخار] دارم خاطر جناب اشرف را مراجعه دهم به یادداشتی که در تاریخ ۸ سرطان - ۲۹ ژوئن - مرقوم فرموده‌اند. در جمله آخری یادداشت مزبور اظهار فرموده بودند که دولت علیه خیال دارند صاحب‌منصبانی که در این اواخر در خدمت دیویزیون قزاق بوده‌اند نشان اعطا فرمایند.

اینک برای تصدیق جناب اشرف صورت اسامی صاحب‌منصبان مزبور و درجات نشان که به نظر دوستدار مناسب هر یک از آنها می‌باشد ارسال می‌شود. در صورتی که صورت مزبور را تصدیق فرمایند فوراً به دولت انگلستان مراجعه خواهم نمود که برای صاحب‌منصبان مزبور از اعلیحضرت پادشاه اجازه تحصیل نمایند که نشانها را قبول کنند. موقع را مغتنم شمرده احترامات فائقه را تجدید می‌نماید.

[ن ۴۵۶۷]

۶

فهرست اسامی افسران انگلیسی شاغل در دیویزیون قزاق ایران که برای اخذ نشان «درجه شیر و خورشید» معرفی شده‌اند:

سرهنگ دوم اچ. اسمیت افسر مخابرات لشکر هنگ چشایر
سرهنگ دوم اچ. هادلستون رسته بهداری افسر مخابرات لشکر، دارنده نشان سنت
میشل و سنت جورج هنگ دورست

افسرانی که برای اخذ نشان درجه سه شیر و خورشید معرفی شده‌اند:

سروان ال.ئی. اچ. جاکینز هنگ یورک و لنکاشایر
سروان جی. وی. مکارتینی رسته بهداری هنگ لینستر
سروان تی. پی. الدورث گردان درجه سه، دارنده نشان، افسر مخابرات لشکر امپراتوری
بریتانیا
هنگ رویال وست کنت